Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 56, Şubat 2022, s. 132-145

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.57262>

Doç. Dr. Hasan KARAKÖSE

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
hkarakose@ahievran.edu.tr Orcik: 0000-0003-1853-8266

Büşra MENGÜCİK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek
Lisans Öğrencisi, busramengucik@gmail.com, Orcik: 0000-0002-8250-9761

Zevra Gazetesine Göre

TANZİMAT DÖNEMİNDE ORDUDA DÜZENLEMELER VE MİTHAT PAŞA'NIN BAĞDAT VALİLİĞİNDE IRAKTA ALTINCI ORDU¹

Özet

İkinci Mahmud zamanında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Tanzimat döneminde yapılacak olan ıslahatların temelini oluşturmaktadır. Bundan sonra düzenli orduya geçiş çalışmaları hız kazanmıştır. Daha sonra bölgelere göre ordular kurularak, kendi içinde sınıflara ayrılıp, rütbelere göre komutanlıklar ihdas edilmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde ordu ıslahatları devam etmiş ve Avrupa tarzında piyade, süvari ve topçu birlikleri kurulmuştur. Diğer taraftan devlet, asker yükünü azaltmak ve daha iyi organize olmak için ordu birliklerin; muvazzaf birlikler, yedek kuvvetler, yardımcı kuvvetler, başıbozuk birlikler, gönüllüler ve ücretli birlikler olmak üzere gruplara ayırmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde ise daha önceki askeri alanlarda yapılan düzenlemeler yeniden gözden geçirilmiştir. Tarihçiler, Abdülaziz döneminde; 1861-1869 yılları arasını birinci dönem, 1869-1876 yılları arasını ikinci dönem olarak ayırmıştır. İkinci dönem, Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın orduyu düzenlediği ve ıslahatlarda büyük gayretlerinin olduğu dönemdir. Midhat Paşa, Bağdat'ta, 1869-1872 yılları arasında valilik ve Altıncı Ordu Komutanlığı'nı birlikte yürütmüştür. Makale, Midhat Paşa'nın Bağdat ve

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

çevresinde Altıncı Ordu'da askeri alandaki ıslahatları uygulama çabalarını ele almaktadır.

Anahtar kelimeler; Askeri ıslahat, Bağdat, Altıncı Ordu, Midhat Paşa, Osmanlı ordusu, Sultan Abdülaziz

According To Zevra Newspaper

ARRANGEMENTS IN THE ARMY IN THE TANZİMAT PERİOD AND THE SIXTH ARMY IN IRAQ IN THE BAGHDAD GOVERNORSHIP OF MİDHAT PASHA

Abstract

The abolition of the Janissary Corps during the reign of Mahmud II formed the basis of the reforms to be made in the Tanzimat period. After that, the transition to the regular army gained momentum. Later, armies were established according to the regions, the armies were divided into classes and commands were established according to the ranks. During the reign of Sultan Abdülmecid, army reforms continued and European style infantry, cavalry and artillery units were established. On the other hand, in order to reduce the military burden of the state and to be better organized, army units; It is divided into groups as active units, reserve forces, auxiliary forces, irregular units, volunteer and paid units. During the reign of Sultan Abdulaziz, the regulations made in the previous military fields were reviewed. This period by historians; It is divided into two as the first period between 1861-1869 and the second period between 1869-1876. These two periods are the period when Serasker Hüseyin Avni Pasha made great efforts in organizing the army. Midhat Pasha served as the governor and the Sixth Army Command together in Baghdad between 1869 and 1872. The article deals with Midhat Pasha's efforts to implement military reforms in the Sixth Army in and around Baghdad.

Keywords; Military reform, Baghdad, Sixth Army, Midhat Pasha, Ottoman army, Sultan Abdulaziz

GİRİŞ

Sultan İkinci Mahmud (1808-1839) döneminin yönetim ve askeri alanda en önemli gelişmelerinden birisi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıdır. Padişah, devlet ileri gelenlerinden ve yeniçerilerden "Eşkinçi" adı verilen talimli askeri teşkilat kurmaya karar vermiştir. Padişah yeniçerilerden verilen karara karşı çıkmayacaklarına dair söz ve senet almıştır (12 Haziran 1826). Fakat yeniçeriler, sözlerinde durmayarak, üç gün sonra (15 Haziran 1826) isyan başlatıp, Bâbü'lî'yi ve Ağa Kapısı'nı basarak talan etmişlerdir. Yeniçerilerin tavrı, resmi kesimlerden ve halktan büyük tepki çekmiştir. Sadrazam, şeyhülislam, askeri, mülki idareciler ile halkın desteğini almayı başaran Padişah İkinci Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmıştır. Bu olay feth-i mübîn ve Vak'ayı Hayriyye olarak tarihe geçmiştir (Eryılmaz, 1992: 55-58).

İkinci Mahmud'un 7 Temmuz 1826'da kurduğu "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye" ordusuna komutanlık etmek için "Seraskerlik" makamı oluşturulmuştur (Çakın, Orhon, 1978: 137/189-190, Ünal, 2016: 17-18). on iki bin kişiden oluşan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye, bin beş yüz kişiden oluşan sekiz birliğe ayrılarak tertip, saf ve kollardan oluşmaktaydı. Her birliğin başına "binbaşı" rütbesinde bir komutan verildi. Sonraki yıllarda ordu teşkilâtında yeni düzenlemelere gidilerek, tertip yerine "alay" kol yerine "tabur" ve saf yerine "bölük denilmeye başlanmıştır. Her alay, üç taburdan oluşmakta olup, alay komutanına "miralay", tabur komutanına "binbaşı" unvanları verilmiştir. Daha sonra alaylar, "hasa" ve "mansûre" olarak iki kısma ayrılarak, başlarına "ferik" unvanlı komutanlar getirilmiştir. 1832 yılında önce hasa ferikliği, daha sonra mansûre ferikliği müşirliğe yükseltilmiştir (Ünal, 2016: 17).

1. MUVAZZAF KUVVETLER

Sultan Abdülmecid zamanında, yeni Osmanlı ordusuna batı modeli bir düzen verilmesi için 1843 yılında çıkarılan bir kanunla, piyade ve süvari birliklerinde Fransız modeli, topçu birliklerinde Prusya (Alman)² askerlik benimsendi (Çakın, Orhon, 1978: 201, Karal, 1995: 6/62, Ünal, 2008: 18- 20).

Serasker Rıza Paşa'dan başka Abdülkerim Nadir Paşa ve Mütercim Rüştü Paşa'nın da gayretleriyle 1843'de hazırlanan yeni düzenlemeye göre; Osmanlı ordusu, muvazzaf kuvvetler, yedek kuvvetler, yardımcı kuvvetler ve başı bozuk kuvvetler olmak üzere dört kısma ayrılmıştır. Oluşturulan sistemle Osmanlı Devleti'nde daha önce uygulanmakta olan paralı askerlik, merkezi ve eyalet ordu sistemleri kaldırılarak, düzenli ve yeni orduya geçilmiştir (Çakın, Orhon, 1978: 201, Karal, 1995: 6/62). Yine bu dönemde kura usulü getirilerek, askerlik süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Ayrıca beş yıl askerliği bitirenler için yedi yıl rediflik sistemi kabul edilmiştir. Getirilen kura usulü ile barış zamanında yüz elli bin, savaş zamanında dört yüz bin askerle ordu oluşturulmuştur. 1843'de yapılan yeni askeri teşkilatlanmaya göre; ordunun muharebe gücünü oluşturan Muvazzaf Kuvvetler, Birinci Ordu; Hasa Ordusu, merkezi İstanbul, İkinci Ordu; Dersaadet Ordusu, merkezi Üsküdar, Üçüncü Ordu; Rumeli Ordusu, merkezi Manastır, Dördüncü Ordu; Anadolu Ordusu, merkezi Harput (Elazığ), Beşinci Ordu; Arabistan Ordusu, merkezi Şam olmak üzere beşe ayrılmıştır (Çakın, Orhon, 1978: 202 ; Aydın, 1994: 21 ve diğerleri, Karal, 1995: 6/62, Tacan, 1999: 132, Tunalı, 2003: 22-23, Ünal, 2008: 20).

1848 yılında yapılan ilâve teşkilatlanma ile yeni bir değişiklik ile ordu sayısı altıya çıkarılmıştır. Birinci Hasa Ordusu; merkezi İstanbul, bölgesi İstanbul ve Batı Anadolu, İkinci Ordu; merkezi Şumnu, bölgesi Tuna havzası, Üçüncü Ordu; merkezi Manastır, bölgesi Makedonya, Bosna-Hersek, Dördüncü Ordu; merkezi Erzincan, bölgesi Doğu Anadolu Beşinci Ordu; merkezi Şam, bölgesi Şam ve Halep illeri Altıncı Ordu; merkezi Bağdat, bölgesi Irak olarak belirlenmiştir. Bu ordulardan Hasa Ordusu, seraskerin komutasına verilerek, diğerlerini de bir müşirin komuta etmesi kararına varılmıştır (Çakın, Orhon, 1978: 20-29).

2. SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİNDE ASKERİ ALANDA YAPILAN YENİ DÜZENLEMELER

Rusya, Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonra ordusunu yenileme ve güçlendirme kararı alarak, güçlü Rus ordusuyla ilk önce Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açacaktır. Devlet bünyesinde Hristiyanlar'ın çoğunluk olarak yaşadıkları Balkanlar'daki eyaletlerin durumu ile Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek, Eflak-Boğdan ayaklanmaları halledilmesi gereken öncelikli meselelerden biridir. Sultan Abdülaziz, (1861-1876) ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal olayların aşılabilmesi için orduda yeniliklerin yapılmasını gerekli ve hatta kaçınılmaz olarak görmekteydi. Padişah, orduda acilen yeniliklerin yapılması için emirler vererek, durumu titizlikle takip etmiştir (Çakın, Orhon, 1978: 205).

Sultan Abdülaziz devri, askeri alandaki ıslahatlar bakımından iki devreye ayrılmaktaydı. Padişahın tahta çıkışından 1869 tarihine kadar olan birinci devrede, ordu kıyafetlerinde değişiklik, ordunun modern silahlarla donatımı, tophane ve diğer askeri okulların ıslahı yönünde çalışmalar yapılmıştır (Ünal, 2008: 21). Ayrıca Sultan Abdülaziz, Batı ordularındaki alayların teşkilatını esas alarak, ülkenin çeşitli bölgelerinden İstanbul'a getirttiği seçme askerlerle kendisine bir hassa alayı kurdurmuştur (Kara, 1995: 71-83).

Sultan Abdülaziz döneminde, hem sadrazamlık hem de seraskerlik görevinde bulunan Fuad Paşa (1863)'de ordu isimlerinde değişiklik yapmış ve ordu isimlerini rakamlarla belirlemiştir. Buna göre, Hassa yani birinci orduyu İstanbul'a, Dersaadet'i yani ikinci orduyu Şumnu'ya, üçüncü orduyu Manastır'a, dördüncü orduyu Erzincan'dan Erzurum'a nakletmiştir. Diğer ordulardan Beşinci Ordu Şam'da, Altıncı Ordu ise Bağdat'taki merkezlerinde bırakılmıştır (Ünal, 2016: 66).

Hüseyin Avni Paşa'nın 1869'da seraskerlik görevine getirilmesinden, Sultan Abdülaziz'in 1876'da tahttan indirilişi olan ikinci döneme kadar ordunun güçlendirilmesi ve yeni teşkilatlanmaya gidilmesi için çalışmalar yapılmıştır (Çakın, Orhon, 1978: 206, Kara, 1995: 7/187, Ünal, 2016: 23).

Hüseyin Avni Paşa, 1869 tarihinde birinci seraskerliği döneminde Yemen San'a'da VII. Ordu'yu kurmuştur³. Ordu komutanları aynı zamanda ordu merkezleri olan vilayetlerin valiliğini de yapabilmekteydi. Ordu merkezlerinde ferik rütbeli bir kişi idaresinde miralva, miralay ve kaymakamların yer aldığı beş-on üyeden oluşan ve askeri konuların görüşülüp karara bağlandığı meclisler tesis edilmiştir. Bu ordu meclislerinin görevi ordunun muhasebesini tutmak, hastaneleri denetlemek ve seraskerliğin uygun gördüğü tayinleri yapmaktır (Ünal, 2016: 77).

Sultan Abdülaziz döneminde, 1869 yılında yapılan ıslahatların ikinci devresi, Hüseyin Avni Paşa'nın seraskerliğe getirilmesinden sonra başlamıştır. Avrupa ordularının hafife aldığı Prusya ordusunun, Danimarka ve Avusturya ordularını yenmesi (1866) üzerine Avrupalılarda büyük etki yarattığı için Prusya ordusuna benzer bir teşkilatlanmaya gitmişlerdir. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti'nin de askeri teşkilatını yenilemesi gerekiyordu. Abdülaziz, seraskerliğe Hüseyin Avni Paşa'yı getirerek bu yoldaki ilk adımı atmış oldu. Hüseyin Avni Paşa, Osmanlı askeri teşkilatının dayandığı 1843 tarihli kanunnameyi, Prusya'nın 1860'ta yaptığı askeri sistemi esas alarak değiştirmiştir (Çakın, Orhon, 1978: 206, Aydın, 1994: 22-23,

³Aynı kaynakta bu ordunun kuruluş 1873 tarihi verilmektedir. (Bak: Ünal, 2016:81).

Tacan, 1999:135). Bu kanun, gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra “Kuvve-i Umûmiye-i Askeriyye’ye Dair Nizamname” adı altında 10 Cemaziyelevvel 1286 (18.08.1869) tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname ile Osmanlı ordusu; nizamiye, redif ve müstahfız olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. İlk iki sınıfı nizamiye olarak belirlenen düzenlemede, birinci kısmın askerlik süresi dört, ikincisinin ise iki yıl ihtiyat sınıfı olarak, süvari ve topçuların ihtiyatlık süresi bir yıl ve nizamiye süreleri ise beş yıl olarak kabul edilmiştir. Bu düzenlemeye göre; nizamiye askerinin mevcudu yüz elli bin, ihtiyatın ise altmış ile altmış beş bin arasında olacaktır. Redif askerlik süresi altı yıla çıkartılarak, mukaddem-talia⁴olarak ikiye ayrılmıştır. Ayrıca mevcut sayısının her biri için sekiz yüz kırk nefer ile iki yüz kırk tabur olması uygun görülmüştür. Buna göre; Redif askerinin toplamı yüz doksan iki bini bulacaktı. Nizamiye hizmetini tamamlayanlarla, bedel ödeyenler, yalnızlıklarından dolayı erken terhis edilenler, askerlik yaşını geçenler bu sınıfı oluşturmaktaydı. Redif hizmetini tamamlayanlar, müstahfız adı altında sekiz yıl müddetle gerektiğinde kendilerinden yararlanılmak üzere askerlikle mükellef olacaklar, sayıları üç yüz bin veya daha fazla olacaktır (Çakın, Naci, Orhon, Nafiz, 1978: 206, Aydın, 1994: 23-24, Karal, 1995: 187-188). Yapılan düzenleme ile redif bölgelerinde bir değişiklik olmamış, yalnız tabur sayısı yüz yirmiden iki yüz kırka çıkartılmıştır. Her redif alayı bölgesinde bir yerine iki alay oluşturulması kararlaştırılmış ve her tabur merkezinde iki redif taburuna yetecek kadar elbise, silah ve gereçleri hazırlanarak depolara konulmuştur (Çakın, Orhon, 1978: 206-208).

Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın çıkarttığı kanuna göre ordu sayısı altıdan yediye çıkartılarak, Yemen ordusu adı altında merkezi San'a olarak kurulmuştur. Ayrıca bu kanunla 1843 teşkilatına göre beş yılı muvazzaflık, yedi yılı rediflik olmak üzere on iki yıl olan askerlik süresi yirmi yıla çıkartılıp, yirmi yaşından kırk yaşına kadar olan Müslüman erkekler, askerlik hizmeti altına alınmaya başlanmıştır. Bu yirmi yılın altı yılı nizamiyede (muvazzaflıkta), altı yılı rediflikte, sekiz yılı da müstahfızlık olarak kabul edilmiştir. Altı yıllık nizamiye süresinin dört yılı silah altında, iki yılı da ihtiyat sınıfı olarak belirlenmiştir. Ayrıca ihtiyat sınıfına geçenlerin, silah altında bulunmaları zorunlu değildir (Çakın, Orhon, 1978: 207, Karal, 1995: 7/187-188).

1843’de beş senelik Nizamiye ve yedi senelik Redif grubu olmak üzere askeri yapı iki sınıfa ayrılmıştır. Bu ikili yapı, 1869 yılında Prusya’dan etkilenecek, kara kuvvetleri, nizamiye, redif ve müstahfız olarak dörde çıkarılmıştır. Bunlardan nizamiye kuvvetleri de kendi içinde iki sınıfa ayrılmaktadır. Birincisi, dört sene silah altında bulunduranlar, ikincisi ise dört sene askerlik görevini yaptıktan sonra memleketlerine gönderilerek ihtiyat sınıfında bekletilenlerdir. Bunlar memleketlerinde normal hayatlarına devam edip, ticaret veya ziraat ile uğraşarak, gerekli görüldüklerinde silah altına alınmışlardır (Ünal, 2008: 23). Nizami kuvvetler içinde bulunan süvari ve topçular için iki senelik ihtiyat süresinin ilk senesini silah altında geçirme zorunluluğu getirilmiştir. Bu uygulama ile bir senede otuz yedi bin beş yüz kişi kura yolu ile silah altına alınmaktaydı. Sultan Abdülaziz dönemi, bir önceki padişah Abdülmecid dönemine göre kıyaslandığı için Nizamiye ve Redif sınıfının süreleri birer sene indirilerek, ikinci seneye ihtiyat sınıfı yerleştirildi (Ünal, 2008: 25-28).

⁴Talia taburu, öncü ve ileri karakol hizmetlerini gören birliklerdi (Bak. Kubbealtı Lügati).

1870'de kabul edilen *askere alma ve kura şartlarını belirleyen kanuna* göre, Osmanlı kara kuvvetleri altı orduya ayrılarak, her ordu komutanlığı için bir merkezde daire kurulması kabul edilmiştir. Askerlik hizmetleri Nizamiye ve Redif olarak belirlenerek, her Müslüman'ın gönüllü veya kur'a usulü ile asker alınması zorunlu hale getirilmiştir. (Ünal, 2016: 28).

2.1. Redif Teşkilatının Kurulması

İkinci Mahmud zamanında yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ile Osmanlı Devleti'nin güvenliğini sağlamak imkansızdı ve çok sayıda eğitilmiş askere ihtiyaç vardı. Ayrıca yeni kurulan ordunun masraflarını karşılamak oldukça zor olduğu gibi bunları devamlı kışlalarda tutmak ziraatin ve sanayinin gelişmesine de engel olacaktı. Bu durumlar göz önünde tutularak, 1834 yılının Mart ayında Redif teşkilatının kurulması gündeme gelmiştir. Gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra Ağustos ayında Redif teşkilatının kurulması yürürlüğe girerek, hem Anadolu'da hem de Rumeli'de uygulanmaya başlanmıştır. Redif teşkilatında piyade ve süvariler görev alarak, kısa sürede bütün ülkede teşkilatlanmanın tamamlanması sağlanmıştır (Çadırcı, 1963: 66, Karal, 1995: 6/163, Çadırcı, 2000: 50-51).

1843 yılında yapılan düzenleme ile Redif birlikleri muvazzaf sınıfına alınmıştır. Muvazzaf olarak beş yıllık askerlik süresini tamamlayanlar, kendi memleketlerinde yedi yıl redif olarak kalabileceklerdi. Her ordu bölgesi muvazzaf alay sayısı kadar redif bölgesine ayrılarak, her redif bölgesinde dört taburlu ve bir Redif alayı kurulacaktır. Redif birlikleri tabur merkezlerinde, yılın bir ayı eğitim yapacak ve bu süre içinde muvazzaf askerler gibi maaş ve tayinat alacaklardı. 1848 yılında Redif birliklerinin merkezleri, Hassa Ordusu Redif Birlikleri, Dersaadet Ordusu Redif Birlikleri, Rumeli Ordusu Redif Birlikleri ve Anadolu Ordusu Redif Birlikleri olarak belirlenmiştir. Yapılan düzenleme 1869 yılına kadar yürürlükte kalarak, 1869 yılında Redif sisteminde köklü değişikliklere gidilmiştir. Hüseyin Avni Paşa, 1843 yılında kabul edilen redif nizamnamesini yeniden ele alarak, 1869 yılının Haziran ayında yeni askerlik kanunun kabul edilmesini sağlamıştır. Buna göre ordu birlikleri; Nizamiye, Redif ve Müstahfız olmak üzere üçe ayrılmıştır. Redif kuvvetleri ayrıca kendi içinde birinci ve ikinci tertip olarak iki sınıf olarak belirlenip, askerlik süresi on iki yıldan yirmi yıla çıkartılmıştır. Bu sürenin altı senesi nizamiyede (muvazzaflık), altı senesi redifte ve geri kalan sekiz senesi ise müstahfız adıyla kurulan askeri sınıfta tamamlanacaktır. Redif sınıfının birinci grubuna mukaddem, ikinci grubuna ise tali adı verilmiştir. Altı yıllık redif sınıfının ilk üç yılı birinci grupta, ikinci üç yılı ikinci grupta geçecektir. Kabul edilen kanuna göre redif taburlarının sayısı yüz yirmiden iki yüz kırka çıkarılmıştır (Aydn, 1994: 23, Karal, 1995: 7/164, Çadırcı, 2000: 54-55).

Nizamiye içinde yer alıp, askerliğini yapanlar, memleketlerine giderek ihtiyat sınıfına girmiş olurlardı. Memleketlerine giderken, tezkere alanlar, tezkereyi bir buçuk ay içinde redif yüzbaşısına bildirmeleri gerekmekteydi. Redif taburu sınıfında bulunanlar, kendi bölgelerinden ayrılamazlardı ancak ayrılmaları gereken durumda kendilerine verilen ruhsatla bölgelerinden yalnızca bir ay ayrı kalabilirlerdi. Ülkenin siyasi ve askeri şartlarına göre Nizamiye askerlerinin sayısının artırılması gerekirse var olan eksiklik, ihtiyat kuvvetlerinden karşılanırdı. İhtiyat sürelerini tamamlayanlar, redif binbaşısına ihtiyat tezkerelerini teslim eder, künyelerini redif defterlerine yazdırdıktan sonra redif tezkerelerini alırlardı (Çadırcı, 2000: 55-56, Ünal, 2016: 44-47).

2.2. Kura Usulü

Sultan Abdülmecid zamanında, askere alınacaklar için 1843 yılında kur'a usulü getirilerek, askerlik süresinin beş yıl yapılmasına karar verilmiştir. Beş yılın sonunda askerlik hizmetini bitirenler, yedi sene de redif sınıfında hizmet edeceklerdi. Redifler, her sene bir ay bağlı oldukları kaza merkezlerine çağrılarak, eğitim görmeleri gerekliydi. Her senenin mart ayının birinci günü, nizamiye askerlerinin beşte birinin değiştirilmesi sağlanacaktı. Beş yıl askerlik hizmetini bitirenler, terhis edileceğinden, yeni askere katılacaklar geldikçe hazırlanan çizelgeye göre terhis olup memleketlerine dönebileceklerdi. Fakat hem Müslümanlar hem de Gayrimüslimler arasında bu kanun tam olarak uygulanamadı. Ayrıca ülkede nüfus sayımı yapılamadı için ancak 1847 yılında yeni bir kanunla kura usulü tatbikine başlanabilmiştir. Fakat başta Arabistan olmak üzere farklı bölgelerdeki sıkıntıların giderilmesi, 1852 yılına kadar sürmüştür (Çakın, Orhon, 1978: 144-146, Tacan, 1999: 132-133).

1869 yılına kadar yürürlükte kalan ve üzerinde bazı değişiklikler yapılan kura usulü ancak 1886 yılında "Ahz-ı Asker Kanunnâme-i Hümayûnu" adı altında çıkarılan kanunla tamamen değiştirilmiştir (Aydın, 1994: 9-22).

Askerlik çağına gelen kişiler, ikamet ettikleri kazada kura usulüne katılarak, askerlik hizmetine dahil olacaktı. Kura çekme, kura meclisi başkanı olan binbaşının huzurunda yapılacaktır. Her sene hazar mevsiminden üç ay önce, her ordunun kendi merkezi tarafından, nüfus defterlerine bakılarak, askerlik çağına gelenler kişilerin künyeleri, İsnan Defterleri'ne yazılmaktaydı. Daha sonra kazanın bağlı olduğu ordunun ne kadar asker ihtiyacı olduğu tespit edilerek, kazadan askere alınacakların sayıları belirlenirdi (Ünal, 2008: 26-27). Kuraya katılacaklar belirlendikten sonra, askere alınacak kişiler için kağıtların üzerine "asker oldum" ifadesini yazılırdı. Bu kağıtları çekenler, askere alınıp diğerleri sonraki kuraya kalırlardı (Ünal, 2008: 28).

3. MİTHAT PAŞA'NIN BAĞDAT VALİLİĞİNE TAYİNİ (1869-1872)

Mithat Paşa, Bağdat valiliğine tayin edilmeden önce Şûrâ-yı Devlet başkanıydı. Sadrazam Ali Paşa ile yaşadığı anlaşmazlıklardan dolayı 14 Şubat 1869 yılında Bağdat valiliği ve Altıncı Ordu Kumandanlığı'na tayin edilerek, İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Eski Rusçuk Mutasarrıfı Şakir Bey'i Bağdat Merkez Mutasarrıfı ve Şûrâ-yı Devlet muavinlerinden Raif Efendi'yi de vali muavini olarak yanına aldı. Mart sonları veya nisan başlarında İstanbul'dan deniz yolu ile İskenderun'a, oradan kara yolu ile Diyarbakır'dan geçerek Bağdat'a ulaştı. Musul ve Basra'nın dahil olduğu bugünkü Irak'a karşılık gelen Bağdat vilayetini, Balkanlar'da kazandığı valilik tecrübesi sayesinde üç yıl boyunca başarılı bir şekilde yönetmiş oldu (Gökbilgin, 1979: 273, Çetinsaya- Buzpınar, 2005: 8, Korkmaz, 2019: 217-218).

Mithat Paşa, Bağdat'ta pek çok çalışma ve yeni düzenlemeler yapmıştır. Dicle ve Fırat nehirlerindeki vapur işletmeleri, Fırat nehrinin temizlenmesi, Arazi Kanunnamesi'ni uygulayarak tapu ile toprak dağıtımının yapılması, Irak'ta sulama tesisleri, Bağdat'ta sanat okulunun açılması, Emniyet Sandığı'nın kurulması, Basra tersanesinin ıslahı, Kuveyt'in Osmanlı idaresine bağlanması gibi pek çok alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur. Türkçe ve Arapça dillerinde vilayetin ilk gazetesi olan ez-Zevra'yı yayınlamıştır. Mithat Paşa, şehirde bir çok imar ve inşaa faaliyetlerinin dışında sivil ve askeri okulla birlikte hastaneler de açmıştır (Çetinsaya-Buzpınar, 2005: 8).

Vilayet usulü gereğince; sancak, kaza, nahiye ve karyelerin taksim edilmesi gerekiyordu. Bağdat Vilayeti; Bağdat, Şehrızor, Süleymaniye, Musul, Deylem, Kerbelâ, Divâniyye, Basra, Amare ve Müntefik adıyla on sancağa bölünmüş, kaza ve nahiyelerde bu sancaklara taksim edilmiştir. Midhat Paşa tarafından sancaklarda uygulanan yeni düzenlemeler ve açılan yeni memuriyetler sayesinde Bağdat vilayetinin giderlerinde artışlar yaşanmıştır. Fakat askeri kura usulü, Bağdat vilayetinde sadece Musul, Şehrızor ve Süleymaniye sancaklarında uygulanabiliyordu. Bu nedenle Altıncı Ordu'nun asker ihtiyacı askerlikle ilgisi olmayan kişilerden sağlamak zorunda kalmıştır. Mithat Paşa, 1869 yılında Bağdat'ta nüfus sayımı yaparak, askerlik çağında olanları tespit etmiştir. Altıncı Ordu; dört alay piyade, iki alay süvari ve bir alay topçudan oluşmaktaydı. Bağdat ve çevresinin şartları gereği ordu sayısı yetersizdi. Mithat Paşa, beşinci piyade alayının açılmasını merkezden talep etmesine seraskerlik izin vermedi. Ahsa seferinde askere ihtiyaç duyulduğu için Altıncı Ordu'nun beşinci ve altıncı alayları da açılmıştır. Ayrıca Mithat Paşa, Altıncı Ordu'nun subay, doktor ve silah eksiklerini giderebilmek için elinden geleni yapmıştır (Korkmaz, 2009: 118, Korkmaz, 2019: 117-222).

Mithat Paşa, Bağdat valiliğinde başarılı çalışmalara imza atarken bir yandan da hakkında çıkan türlü dedikodulara maruz kalmıştır. Sadrazam Ali Paşa bu dedikodulara karşı Mithat Paşa'nın yanında yer almış ancak Ali Paşa'nın vefatıyla yerine geçen Mahmut Nedim Paşa sadareti döneminde durum tersine dönmüştür. Mithat Paşa, Ahsa seferi sırasında Bağdat'tan ayrılınca Vilayet Defterdarı Abdi Efendi, Bâbîâli ve Maliye Nezareti'ne valiyi müsriflikle suçlamaya başlamıştır. Mithat Paşa, 31 Aralık 1871 yılında Sadaret'e telgraf çekerek, Abdi Efendi'nin değiştirilmesini ve muhasebe kayıtlarının denetlenmesi için İstanbul'dan başka bir memurun gönderilmesini istemiştir. Fakat Sadaret Mithat Paşa'nın bu talebini kabul etmemiştir. Bundan rahatsız olan Mithat Paşa, 3 Ocak 1872 yılında Sadaret'e çektiği telgrafta, vilayette yapmış olduğu hizmetlerden bahsederek defterdarın, kendisini irtikapla suçladığını, bunu kabul edemeyeceğini, belirterek bir önceki isteklerini tekrarlamıştır. Bunun üzerine Defterdar Abdi Efendi, Süleymaniye mutasarrıflığına, Süleymaniye Mutasarrıfı Abdullah Efendi de Bağdat defterdarlığına getirilmiştir. Sadaretle yaşanan bir diğer hadise de devlet bütçesinde yaşanan sıkıntılardır. Bu nedenle Mithat Paşa, vilayet masraflarında kesinti yapmak istemiştir. Ancak bu durum sadaret ile Mithat Paşa'nın arasının açılmasına neden olmuştur. 29 Mart 1872 yılında Mithat Paşa, İstanbul'a gitmek istediğini beyan eden bir telgraf çekmiştir. Fakat bu telgrafa cevap alamamış ve 8 Nisan'da isteğini tekrarlamıştır. Sadaret, çektiği telgrafta bu duruma izin veremeyeceğini açıklamıştır. Sadaret ile Midhat Paşa arasında cereyan eden olaylar sonucu, 21 Nisan 1872 yılında Bağdat valiliğine, Altıncı Ordu'nun Müşirliği de ilave edilerek İşkodra valisi Rauf Paşa tayin edilmiştir. Böylece Mithat Paşa, vilayette bir ilişkisinin bulunmadığını ve 26 Mayıs'ta İstanbul'a hareket edeceğini bildirmiştir. Mithat Paşa'nın hatıralarında Bağdat valiliğinden istifa ettiği yazılsa da onun azledildiğini söyleyenlerde vardır. Netice itibarıyla Bağdat valiliğine Mithat Paşa yerine Rauf Paşa geçerken Mithat Paşa'da 5 Temmuz 1872 yılında İstanbul'a varmıştır (Gökbilgin, 1979: 274, Çetinsaya, 2009: 61, Korkmaz, 2019: 270).

4. KURA UYGULAMASI

Altıncı Ordu'nun asker ihtiyacı askerliğe uygun olmayanlardan ve gerektiğinde hafif suçlu mahkumlardan karşılanıyordu. Bu şartlarda Bağdat'ta düzenli bir ordu kurmak imkansızdı (Korkmaz, 2019: 221). Bağdat'ta mülkî ve mâlî alanlarda uygulamalar yapılırken, diğer taraftan da kura usulünün kurulmasına teşebbüs edilmiştir. Fakat ahali bu icraata sıcak bakmadığından

eğer ısrar edilirse tepki çekeceği düşünülmüştür. Önceki idareciler bu durumu bildikleri için uygulamaktan kaçınmışlardı. Bunu bilen Midhat Paşa, kura usulünün ilk önce Bağdat'ta uygulanmasına başlanırsa, diğer yerlerde de uygulanabileceğini düşünmekteydi. Kura usulüne başlamak için önce Bağdat'ta nüfus sayımı yaptırıp, askerlik çağına gelenler belirlendi (Mithat Paşa, 1997: 91, Korkmaz, 2009: 117, Korkmaz, 2019: 221).

Yeniden orduya asker alma ihtiyacı ortaya çıkınca, yapılan hesaplara göre, Bağdat'tan üç yüz kadar nefer orduya alınacaktır. Orduya katılacak neferlerin kura çekilerek alınmasına karar verilmiştir. Askerlik çağına gelenlerin tespiti ise komutanlar tarafından bizzat yapılmıştır. Bir gün sonra kura çekilmesine karar verildi fakat kura çekilecek günün bir öncesi akşama doğru silah sesleri işitilmeye başlanmıştı. Alınan istihbaratlardan anlaşıldığına göre, bazı silahlı grupların sokaklarda dolaşarak, yağmacılık yaptıkları anlaşılmıştır (Mithat Paşa, 1997: 91, Korkmaz, 2019: 221).

Bağdat'taki silahlı grupların sokak hareketlerini isyan diye nitelendiren Mithat Paşa, kendisinden ordu komutanlığı görevi alınmasına rağmen, olayların büyümesine meydan vermemek için doğru kışlaya giderek, askeri silahlandırıp, önce Hristiyan ve Yahudi mahallelerin ve yabancı konsoloslukların korunması talimatını vermiştir. Akabinde Dicle köprüsünü açtırmış ve Şattülarab'a sandallar göndererek, isyancıların bu yöne kaçışlarını önlemek istemiştir. İsyancıların kaçışını önlemek ve yakalanmalarını sağlamak için şehrin etrafını bir alay süvari ile kuşattırmıştır. Ayaklanmayı başlatanların büyük kısmı, Kamber Ali ve diğer Şeyh mahallelerinden idi. Mithat Paşa, Liva Samih Paşa, Bağdat Mutasarrıfı Şakir Bey'i dört bölük asker ve bir top ile Şeyh Mahallesi'ne, Liva Fevzi Paşa'yı da dört bölük asker ve bir top ile Kamber Ali Mahallesi'ne gönderdi. Alınan sıkı önlemler sayesinde isyancılar, kısa süre sonra dağıtılmış ve olaylar büyümeden önlenmiştir. İsyanın çıktığı gece ve ertesi gün öğleye kadar isyana kalkışanlardan sabıkalı ve yağmacı yüz seksen kişi yakalanarak, adalete teslim edilmiştir (Mithat Paşa, 1997: 92-93, Korkmaz, 2009: 117, Korkmaz, 2019: 221-222).

5. ASKER TERHİSİ

Yukarıda Midhat Paşa'nın 14 Şubat 1869 tarihinde Bağdat valiliğine tayin edildiğini ifade etmiştik (Korkmaz, 2019: 219). Midhat Paşa Bağdat'a tayininden dört ay sonra 15 Haziran 1869 yılında Zevra Gazetesi'ni⁵ yayın hayatına kazandırdı (Korkmaz, 2019: 244). Zevra Gazetesi'nin 19 Rebiülevvel 1286 (29 Haziran 1869) tarihli haberinde asker terhisi hakkında şu bilgiler verilmektedir: 1278 (1861) tarihinde askere alınan iki bin doksan beş neferin terhis zamanı gelmiştir. Bu arada kura ile askere alınanlar, peyder pey alaylara gönderilmekteydi. Ayrıca terhis olacaklar, askerlerin redif tezkereleri alay ve taburlardaki kumandanlarına gönderilmekteydi. Terhis olacak üç tabur piyade, topçu, süvari ve alaylarında terhisi hak eden dört yüz otuz bir çavuş, onbaşı ve nefer topçu kışlasında toplanarak, vali ile şehrin ileri gelenleri, ordu komutanları, askeri ve sivil memurlar, hazır halde bulundular. Her alay, tabur ve sancakları altında toplandı. Tezkereleri vali paşa tarafından bir bir her askerin eline verildiği gibi askerlerin maaş ve diğer gerekli malzemeleri noksansız olarak verilmesi sağlanmıştır (Zevra Gazetesi, 19 Rebiülevvel 1286/29 Haziran 1869).

⁵Midhat Paşa Bağdat'a gelirken bir takım matbaa malzemeleri de getirdi ve bir matbaa kurdu. Bir binanın bodrum katında faaliyete başlayan Vilayet Matbaası, daha sonra iki katlı bir binada daha modern matbaa aletleri ile hizmet vermiştir. Burada hükümetin resmi evrakının yanında Zevra Gazetesi ve az sayıda kitap ve risale basılmıştır. Zevra Gazetesi Türkçe ve Arapça olarak haftada bir defa çıkmaktaydı. 14 Haziran 1870 tarihinden itibaren haftada iki defa neşredilen gazete "Mevadd-i Hususiye" başlığı altında, Bağdat vilayetindeki olayları, "Mevadd-ı Umumiye" başlığı altında "Osmanlı Devleti'ndeki önemli olayları, Mevadd-ı Hariciye" başlığı altında ise dış dünyadaki önemli olayları vermektedir (Korkmaz, 2009: 142).

6. ALTINCI ORDU

6. 1. Altıncı Orduda Kura Esası İle Askere Alma

Altıncı Ordu-yı Hümâyûn, merkez idaresinden verilen deftere göre 1285 senesi mart (13 Mart 1869) başlarından Haziran ayı sonuna (12 Temmuz 1869) kadar dört ay içinde Bağdat'ta, var olan askerlerden başka, merkeze bağlı alay ve taburlardan kura yapılarak, üç yüz elli beş asker gelmiştir (Zevra Gazetesi, 2 Cemaziyevvel 1286/10 Ağustos 1869).

Miralay İbrahim Paşa tarafından kura çekilerek, Altıncı Ordu için Kerkük, Erbil ve Zengibad etrafından, seksen beş senesinde (1285/1869), dört yüz yirmi askerın kurada adı çıkanların, üç yüz beşi alay ve taburlara bölüştürülmüştür. Yüz on beş asker ise hanelerinde kalmıştır (Zevra Gazetesi, 10 Rebiülahir 1286/24 Ağustos 1869).

Düzenlenen askeri sistem gereğince, orduda terhislerle yerlerine alınacak yeni askerlerin kura usulü ile alımı, Bağdat vilayetine bağlı Musul, Şehrızor ve Süleymaniye sancaklarında da icra olunmaktadır. Diğer yerlerde henüz kura usulü uygulama icra olunmamakla birlikte, bu sene, yani 1869 tarihinde Kerbelâ ve Divaniyye sancaklarında dahi kura usulü uygulanmaya başlanmıştır. Kur'a usulü ile alınan yeni askerler, peyder pey gelerek taburlarına verilmekte ve bu arada Bağdat şehrinin nüfus yazımı yapılmaktadır. Bağdat'ın nüfus yazımı bitirilmesiyle, şehre kura ile alınması gereken asker miktarı iki yüzde bir olarak belirlenmiştir. Bu durumda Bağdat'ın asker miktarı, mevcuda göre yirmi beşte bir düşecektir. Ordu-yı Hümâyûn'un ileri gelenlerinden Tuğgeneral Bekir Paşa, dördüncü alayın birinci taburundan altı bölük piyade, bir miktar süvari ve bir miktar tüfekli asker, Hille tarafına doğru yola çıkmışlardır (Zevra Gazetesi 16 Cemaziyevvel 1286/24 Ağustos 1869).

1284 (1868/1869) senesinde Musul sancağında askere alımlar için kura çekilmiştir. Bu kuradaki yüz otuz dört neferın isimi gazetede yayınlanmıştır. Bu defa yine Altıncı Ordu'dan verilen bilgiye göre; yüz üç nefer, orduya gelerek alay ve taburlara taksim olunduğu gibi, Şehrızor sancağın da 1284 (1868/1869) senesinde kurası çekilip, askerlerin orduya katılması sağlanmıştır. Bunlardan elli yedisi alay ve taburlara taksim edilmiştir. Her nasılsa beş nefer malul (engelli) olduğu halde askere alınmış, beş nefer de yaşları küçük olduğu halde ve kura da bulunmaması gerekirken, 1283 (1866) senesi bekâyâsı olarak gösterilmiştir. Malul olanlar askerlikten çıkarılmış, diğerleri de redif olarak ayrılmıştır. Yaşları küçük olanlar da memleketlerine gönderilmiştir (Zevra Gazetesi, 27 Rebiülevvel 1287/ 27 Haziran 1870).

6.2. Altıncı Orduda Terhis Uygulaması

Altıncı Ordu askerlerinden, terhis hakkını elde edenlerin terhisleri usullere göre yapılmıştır. Adı geçen orduya bağlı bulunan Basra tersanesi, deniz askerlerinden terhis zamanı gelmiş olanların tezkereleri verilerek, memleketlerine gönderilmiştir. Terhisi yapıp da Dersaadet ve Karadeniz sahillerinde oturanların memleketleri uzak olduğu için ve uzun süre bunlar gemilerde görev yaptıklarından, bunların yaya memleketlerine dönmeleri bir takım zahmet ve sıkıntılara yol açacaktır. Halbuki askerler, devlet ve milleti için senelerce iyi hizmetlerde bulunduklarından, vatanından üç-dört yüz saat uzaktan rahat bir şekilde ülkelerine dönmeleri esnasında ekmek ve katık ücretlerinin ödenmesi dışında kendilerinin ata binme ücretleri de verilmelidir (Zevra Gazetesi 17 Rebiülahir 1286/27 Temmuz 1869).

6.3. Altıncı Ordu'da Tayinlerin Yapılması

Altıncı Orduyu Hümâyûn muhasebecisi Abdi efendinin "*rütbe-i evvelî sınıf-ı sânisitevcih buyrulmuştur.*" Birinci öncü taburu birinci bölüğü ikinci teğmen Karahisarlı Halil Ağa adı geçen taburun sekizinci bölüğüne teğmen olarak atanmıştır. Onun yerine de adı geçen bölüğe baş çavuş Diyarbakirli Süleyman Ağa birinci bölüğe ikinci teğmen olarak tayin edilmiştir (Zevra Gazetesi 24 Rebiülahir 1286/ 4 Temmuz 1869).

Harbiye okulunu tamamlayan öğrencilerden, altı asker, altıncı orduyu hümayun için gönderilmiştir. Bunlardan Mustafa efendi, süvari birinci ejder alayının altıncı bölüğüne, Mustafa efendi birinci taburunun üçüncü bölüğüne, Şükrü efendi birinci piyade alayının birinci taburunun beşinci bölüğüne, Ali efendi adı geçen alayın üçüncü taburunun sekizinci bölüğüne, Eyüp efendi birinci piyade dördüncü alayın birinci taburunun birinci bölüğüne yüzbaşı olarak tayin dilmıştır (Zevra Gazetesi 17 Rebiülahir 1286/27 Temmuz 1869).

Altıncı Ordu reislerinden Hamdi Paşa, Dördüncü Ordu erkanlığına tayin edilmiştir. Altıncı Ordu reis erkanlığına ise Rauf Paşa getirilmiştir (Zevra Gazetesi, 7 Rebiülevvel 1287/ 2 Haziran 1870)

Altıncı Ordu'ya tayin edilen Nafiz Paşa dün Pazartesi günü sabahleyin Azimiyye'ye gelmesiyle Birinci Talia Taburunu karşılamış ve Ordu-yı Hümayun'a götürülmüştür (Zevra Gazetesi, 27 Rebiülevvel 1287/27 Haziran 1870).

6.4. Gönüllü Askere Gitmek

Muvazzaf orduya asker alımı için kura usulünün dışında, kuraya dahil olmamış veya kurada çıkmamış olanlar, isterlerse kendi rızaları ile istedikleri sınıfa kayıt yaptırabileceklerdi. Kur'a dışında gönüllü askere gitmek isteyenler olursa, bunların içindeki on sekiz- kırk yaşlarında, sağlıklı olanlardan ve sabıkası olmayan kişilerden belirlenmesi gerekmekteydi. Bunlardan askere kabul edilenler, bağlı oldukları komutanlıkların emrinde askerlik yapabilirlerdi. Gönüllüler, beş yıl muvazzaf askerliği yapmalarının ardından yedi yıllık redif sınıfına gireceklerdir. Eğer beş yıllık muvazzaflıktan önce redif askeri olarak görev yapmışlarsa, bu süre yedi yıldan düşürülerek, kalan süreyi tamamlamak üzere redif askerliğine devam edeceklerdir (Ünal, 2008: 29, Ayaydın, 2011: 55). Osmanlı Devleti'nde orduyu Müslümanlar oluşturmaktaydı. Tanzimat ile birlikte Müslüman ve Gayrimüslim herkes eşit kabul edilmiştir. Bu durumda Gayrimüslimler de askerlik ile yükümlü olmuşlardır. Fakat onların yeteri kadar askerlik tecrübeleri yoktu. Ayrıca alınan karar gereği bundan sonra da ordunun büyük kısmını Müslümanlar oluşturacaktı. 26 Şaban 1271/14 Mayıs 1855 tarihli Takvim-i Vekâyi'de yayınlanan bir kanuna göre; Gayrimüslimlerden alınan cizye vergisine ek olarak, "İane-i Askeri" adında bir vergi alınması kanun haline getirilmiştir. Buna duruma göre cizye kalkmış olacağından, yerine bedel veya nakden para vermek esası getirilmiş oluyordu. Böylece Osmanlı tebaası arasında adalet sağlanmış olacaktı. Bir de bu usullerin dışında paralı askerlik kuralı getirilmiştir. 1869 yılında Askerlik Nizamnamesi'ne göre kendisine askere gitme kurası çıkanlar, fiilen veya isterlerse verecekleri bir bedel karşılığında askerliği yapmış sayılırdı. Fakat bedelli askerlik yapmak isteyenlerin malını ve mülklerini satmalarına kesinlikle izin verilmezdi (Onar, 1979: 439, Ünal, 2008: 31 Ayaydın, 2011: 111).

6.5. Altıncı Ordu'da Gönüllü Tezkere Bırakma

Elli üç askerde gönüllü olarak geldiği gibi otuz sekiz asker de tezkerelerini almayarak, alay ve taburlarında kalmıştır. Önceleri Irak havalisinde gönüllü olarak asker yazılmak ve askerliği bitirdikten sonra tezkere almayıp, asker olarak kalmak nadiren olurdu. Şimdi ise temizlik, rahatlık, elbise, yiyecekler kumandan ve zabitan (subaylar) sayesinde tezkere bırakmak, halk tarafından benimsenmeye başlandı (Zevra Gazetesi, 2 Cemaziyevvel 1286 /10 Ağustos 1869).

6.6. Altıncı Ordu'da Görev Yerine Hareket Etme

Orduyu Hümayun'un ileri gelenlerinden Tuğgeneral Bekir Paşa, dördüncü alayın birinci taburundan altı bölük piyade, bir miktar süvari ve bir miktar tüfekli asker ile Hille tarafına doğru yola çıkmıştır (Zevra Gazetesi, 29 Cemaziyelahir 1286/6 Eylül 1869).

Midhat Paşa, Bağdat'a tayini çıktığı halde yola çıkmayarak Altıncı Ordu'nun silah ihtiyaçlarını tespit edip, bu silahların temini için sadarete müracaat etmiştir. Müracaatında ordunun beş bin adet büyük çaplı şeshaneli silahı bulunduğunu, diğerlerinin ise işe yaramaz kaval tüfeklerinden ve karabinadan oluştuğunu belirtmiştir. Devlet tarafından Amerika'dan alınacak olan Enfield'lerden beş bin tanesinin, bedeli Bağdat bütçesinden karşılanmak üzere gönderilmesini istemiştir. Midhat Paşa, ayrıca bu silahları temin için Azaryan ve Bazirgan ile temasa geçtiğini, Liverpool'dan teslim alınması ve Basra yolu ile Bağdat'a ulaşması durumunda daha ucuza mal olacağını bildirmiştir. Sadaret silahlar alındığında Bağdat'ın ihtiyaçlarının karşılanacağı cevabını vermiştir (Korkmaz, 2009: 119). Midhat Paşa'nın ihtiyacı olan silahlar, sadaret tarafından karşılanmış olmalı ki 1879 tarihinde yayınlanan Zevra Gazetesi'nde Altıncı Ordu'nun cephane durumu şöyle belirtilmektedir: "*Altıncı ordu ambarlarında kaval tüfeklerinden olan iğneli ve şeshaneli silahlar bulunmaktayken bugün askerlerin ellerinde, sekiz bin üç yüz altmış bir silah ve on bin adet küçük çapta şeshaneli tüfek bulunmaktadır*" (Zevra Gazetesi, 11 Muharremülharam 1287/13 Nisan 1870).

6.7. Altıncı Ordu'da Gönüllü Asker Olarak Kalmak

Altıncı Ordu'ya mensup piyade safının üçüncü alayının Sülaymaniyye mevkiinde bulunan üçüncü taburuna, bir ay içinde kırk dört asker, gönüllü olarak yazılmıştır. Bu kırk dört gönüllü asker, üçüncü alayın Sülaymaniye mevkiinde bulunan üçüncü taburuna yerleştirilmiştir. Kerkük ve Musul mevkilerinde bulunan birinci ve ikinci taburlara da yüz dört asker, gönüllü olarak kaydedilmiştir. Alayın gönüllü asker sayısı, yüz kırka ulaşmıştır. Orduda bulunan taburlara, Bağdat ve civarından yirmi beş asker gönüllü olarak kaydedilmiştir (Zevra Gazetesi, 18 Muharremülharam 1287/30 Nisan 1869).

Bin iki yüz seksen altı senesinin mart ayından nisan ayı sonuna kadar yirmi bir asker, gönüllü olarak altıncı ordunun merkezinde bulunan alay ve taburlara kaydolmuştur. Bu askerlerden altısı birinci sürat taliyyesine, ikisi saf piyade alayının ikinci taburuna, dördü saf piyade alayının üçüncü taburuna, beşi süvariden birinci ejder alayına ve dördü bahriyeye kaydedilmiştir (Zevra Gazetesi, 23 Muharremülharam 1287).

SONUÇ

Altıncı Ordu 5 Ekim 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı başlarında, Irak cephesin de İngilizlere karşı başarılı olmak için oluşturulmuştur. Daha sonra Enver Paşa'nın emri ile Altıncı Ordu Komutanlığı'na Alman Mareşali Von Der Goltz tayin edilmiştir (Atabey, 2020: 1950). Tayinden hemen sonra Von Der Goltz Paşa, Enver Paşa'dan Bağdat savunması için Selman-ı Pak'a kuvvet gönderilmesini istemiştir. Kasım ayı sonunda Irak'taki Osmanlı birliklerinin sayısı yirmi sekiz bine ulaşmıştır. 22 Kasım 1915'te Nureddin Bey komutasındaki Osmanlı orduları tarafından İngilizlerin durdurulması sağlanmıştır. 25 Kasım itibarıyla İngiliz kuvvetleri Selman-ı Pak'tan çekilerek yüz otuz km. uzaklıkta bulunan Kut'a gelmişlerdir. 20 Aralık 1915' de Nureddin Bey, son derece zor durumda olan İngilizleri Kut'ta kuşatma altına almıştır. Bu arada Nureddin Bey, Goltz Paşa'nın Irak'a gelme sebebinin Almanların Hindistan'a yürümek için Almanlar, lehine Irak'ta gerekli ortamı sağlamak olduğunu anlamıştır. Nureddin Bey, Goltz Paşa'nın tutumunu beğenmeyerek, Enver Paşa'ya bildirmiştir. Bunun üzerine Goltz Paşa 10 Ocak 1916'da görevden alınarak, yerine Halil Kut getirilmiştir. Goltz Paşa, 19 Nisan 1916'da vefat edince Halil Bey, Altıncı Ordu Komutanlığı'na getirilmiştir (Atabey, 2020: 1951).

Kudüs'ün işgal edilmesinden sonra, Osmanlı orduları son derece geniş bir alana yayılmış durumdaydı. Filistin, Suriye ve Arabistan'daki Osmanlı cepheleri, Medine'den başlayarak, Hicaz şimendifer hattının kuzeyine doğru, Salt-Nablus kasabalarının altından geçmekte, Hayfa'nın güneyinden Akdeniz'e varmaktaydı. Taberiye Gölü ile Lut Gölü'nü birbirine bağlayan Şeria nehrinin batısında, yedinci ve sekizinci ordular, doğu tarafında, dördüncü ordu ve Medine'yi savunan ordular tarafında bulunmaktaydı. Bu üç ordu, Yıldırım Ordular Grubu ismi altında Liman Von Sanders emrine verilmiştir. Limon Von Sanders, bu orduları Nasıra karargâh merkezinden yönetme kararı almıştır (Vecihi Bey, 1993: 16).

Yeni şartlar karşısında Garbî Arabistan ve Filistin bölgelerinde bulunan güçler ile Yıldırım Ordular Grubu'nun tamamının bir komuta altında birleştirilmesi görüşmeleri yapılmıştır. Irak'taki 6. Ordu Yıldırım Ordular Grubu'ndan ayrılarak, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na Alman General Limon Von Sanders getirilmiştir (Özgan, 2016).

KAYNAKLAR

- Zevra Gazetesi, 5 Rebiülevvel 1286, Sayı: 1.
Zevra Gazetesi, 19 Rebiülevvel 1286, Sayı: 3.
Zevra Gazetesi, 17 Rebiülevvel 1286, Sayı: 7.
Zevra Gazetesi, 24 Rebiülevvel 1286, Sayı: 8.
Zevra Gazetesi, 10 Rebiülahir 1286, Sayı: 6.
Zevra Gazetesi, 2 Cemaziyelevvel 1286, Sayı: 9.
Zevra Gazetesi, 16 Cemaziyelevvel 1286, Sayı: 11.
Zevra Gazetesi, 29 Cemaziyelahir 1286, Sayı: 17.
Zevra Gazetesi, 11 Muharremülharam 1287, Sayı: 42.
Zevra Gazetesi, 18 Muharremülharam 1287, Sayı: 43.

Zevra Gazetesi, 23 Muharremülharam 1287, Sayı: 48.

Zevra Gazetesi, 7 Rebiülevvel 1287, Sayı: 50.

Atabey, F. (2020). Süleymaniyeli Binbaşı Mehmet Emin Bey'in Kaleminden Goltz Paşa'nın Altıncı Ordu Komutanlığı ve İran Operasyonları, *Belgi Dergisi*, S (19), 1948-1951.

Ayaydın, R. (2011). Osmanlı Devleti'nde Askeri Yükümlülükler ve Muafiyetler (1826-1914), (Yüksek Lisans Tez), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Aydın, F. (1994), *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Asker Alma Kanunları (1839-1914)*, Genelkurmay Basımevi.

Çadırcı, M. (1963). Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kurulması, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 63-75.

Çadırcı, M. (2000). Redif Askeri Teşkilatı, *Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I. Ankara*, (Genelkurmay Basım Evi), 47-57.

Çakın, N, Orhon, N. (1978). *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Genelkurmay Yayını.

Çetinsaya, G. (2009), Midhat Paşa, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Tanzimat ve Cumhuriyet'in Birikimi, *İstanbul: İletişim Yayınları*, C.I, 60-65.

Çetinsaya, G. Buzpınar, Ş. T. (2005). Midhat Paşa, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.30, 7-11.

Çulcu, M..(1993). *Erkan-ı Harb Binbaşısı Vecihi Bey'in Anıları Filistin Ric'atı*, Arba Yayınları.

Eryılmaz, B. (1992). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İstanbul, İşaret Yayınları.

Gökbilgin, M.T. (1979) Midhat Paşa. *İslam Ansiklopedisi*, C.8, 270-282.

Kocahanoğlu, O. S.. (1997). *Mithat Paşa'nın Hatıraları: I Hayatım İbret Olsun (Tabsıra-i İbret)*, İstanbul, Temel Yayınları.

Korkmaz, A. (2009). Midhat Paşa'nın Bağdat Valiliği (1869-1872), *Tarih Dergisi*, S (49), 113-178.

Onar, S. S. (1979), Bedel-i Askeri. *İslam Ansiklopedisi*, C.2, 439.

Tacan, N. (1999). *Tanzimat ve Ordu*, *Tanzimat*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C.1.

Tunalı, A. C. (2003). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, U . (2016). *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu*, Türk tarih Kurumu Yayınevi.